

NEMZETI AGRÁR-KÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAM GYEPGAZDÁLKODÁSI VONATKOZÁSAI

Szűcs István

A Nemzeti Környezetvédelmi Program alprogramjaként a Kormány 2253/1999 (X.7.) számú határozatában elfogadta a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programot (NAKP). A program horizontális és zonális célprogramokat tartalmaz a környezetkimélő gazdálkodás támogatására. Az NAKP céljai illeszkednek az NVT céljaihoz, célprogramjai pedig beépülnek az NVT agrár-környezetgazdálkodási intézkedésébe.

Az „Agrár-környezetgazdálkodás” intézkedés hat célprogramon keresztül valósul meg, s 2004-2006 viszonylatában összesen 566 400 ha terület agrár-környezetvédelmi célú hasznosításával számol. Az egyes célprogramok részesedései a következők: szántó célprogram: 277 540 ha; gyepterület célprogram: 249 220 ha; élőhely célprogram: 28 320 ha; vizes élőhely célprogram: 11 328 ha; kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási intézkedések: 43 436 ha. Mindezek tükröződnek az Európai Bizottság hazánkra vonatkozó ajánlásaiból (1. táblázat).

1. táblázat

A VI/43512/02 Bizottsági dokumentum ajánlása
Fizikai és pénzügyi indikátorok

		Evek	2004	2005	2006			
Agrár- környezetgazdálkodás	Szerződések száma ¹⁾	Szerződések száma önmagában ²⁾ , amelyből	4 388	10 524	22 315			
		Szántóföldi programok	3 451	4 116	5 097			
		Gyepgazdálkodási programok	2 632	3 397	4 207			
		Ültetvénykezelési programok	1 906	2 287	2 832			
		Vizes élőhely programok	153	183	227			
		Extenzív állattenyésztési programok	1 207	1 673	1 945			
		Kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogramok	731	877	1 186			
	A programban szerződéses résztvevő mezőgazdasági terület nagysága ³⁾ (ha)	Szerződött földterület nagysága, amelyből	381 247,92	457 589,31	566 409,26			
		Szántóföldi programok	136 821,25	224 120,76	277 540,54			
		Gyepgazdálkodási programok	147 757,85	201 251,30	249 220,07			
		Ültetvénykezelési programok	19 063,40	22 868,47	28 320,44			
		Vizes élőhely programok	7 625,36	9 347,59	11 328,19			
		Extenzív állattenyésztési programok	-	-	-			
	Kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogramok ⁴⁾	29 136,75	35 074,28	43 436,15				
	Összes lekötött közpénz (ezer euró)	Ebből EMOGA	83,39	64,71	100,04	80,03	123,29	89,21
	Szántóföldi programok	43,57	34,96	52,27	41,32	64,73	51,73	
	Gyepgazdálkodási programok	23,27	18,01	27,91	22,33	34,36	27,65	
	Ültetvénykezelési programok	6,34	5,07	7,51	6,98	9,42	7,53	
	Vizes élőhely programok	3,54	2,84	4,25	3,40	5,27	4,21	
	Extenzív állattenyésztési programok	2,50	2,09	3,00	2,40	3,72	2,98	
	Kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogramok	4,17	3,24	5,06	4,00	6,19	4,94	

Nemzeti jogszabályok

Az agrárgazdaság fejlesztéséről az 1997. évi CXIV. törvény, a termőföldről az 1994. évi LV. törvény, a környezet védelmének általános szabályairól az 1995. évi LIII. törvény és végrehajtási rendeletei intézkednek. A Kormány 2253/1999. (X. 7.) számú határozata a Nemzeti Agrár-környezetgazdálkodási Program (NAKP) bevezetéséről szól. Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések költségvetését a 2. táblázat tartalmazza.

A támogatások célprogram-típusonkénti összefoglalását a 3. táblázat szemlélteti. Az egyes célprogramok közösségi támogatásának aránya a teljes támogatás 80%-a lesz (Magyarország egész területe az 1. Céltüzés alá esik).

2. táblázat

Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések költségvetése
(Az EU a nemzeti finanszírozású forrásokkal, milliárd Ft/millió euró)

Programok	Célterület 2006-ig (ha)	2004		2005		2006	
		m €	m HUF	m €	m HUF	m €	m HUF
szántó	403200	35,03	8317,15	42,02	9977,31	52,03	12355,95
gyep	172800	23,35	5544,77	28,01	6651,54	34,69	8237,30
élvő kultúrák	76800	6,67	1584,22	8,00	1900,44	9,91	2353,51
nedves élvőhelyek	19200	4,17	990,14	5,00	1187,77	6,19	1470,95
állattartás		2,50	594,08	3,00	712,66	3,72	882,57
kiegészítő intézkedések	288000	11,68	2772,38	14,01	3325,77	17,34	4118,65
összesen	960000	83,39	19802,74	100,04	23755,50	123,89	29418,92

3. táblázat

Támogatási összeghatárok (min. max.)

Célprogram- típusok	Legnagyobb összeggel támogatott célprogram	támogatási ráta €/ha	Legkisebb összeggel támogatott célprogram	támogatási ráta €/ha
Szántóföldi	ökológiai zöldségtermelésre való átállítás	40	hosszú távú területpihentetés (a 2. évtől)	101
Gyepgaz- dálkodás	Beregi ártér ÉTT program, az átállás évében	417	gyepgazdálkodási alapprogram	76
Ültetvény- kezelés	ökológiai gyümölcs-és zöldségtermelésre való átállítás	9856	Bodroghöz ÉTT, gyümölcsény	128
Vizes élvőhelyek	vizes élvőhelyek kialakítása	463	nádgazdálkodás	155

Az intézkedés céljai

Általános célok:

- a termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet kialakítása,
- környezettudatos gazdálkodás és fenntartható tájhasználat kialakítása,
- a vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítése és javítása,
- új, alternatív, a környezetvédelem követelményeinek megfelelő vidéki gazdasági lehetőségek kialakítása,
- a környezet állapotának megőrzése és javítása, a mezőgazdasági eredetű környezeti terhelés csökkentése,
- a természeti erőforrások fenntartható használatán alapuló mezőgazdasági gyakorlat erősítése (biodiverzitás, táj, genetikai diverzitás, talajadottságok és vízkészlet),
- a gazdaságok életképességének és termelési hatékonyságának javítása.

Specifikus célok:

- minőségi, magas hozzáadott értékű termékek előállításának növelése,
- a talajok fizikai, kémiai és mikrobiológiai állapotának megőrzése, javítása,
- hagyományos, alacsony input igényű gazdálkodási módok és a hagyományos tájkép (pl. tanya) megőrzése,
- alternatívák biztosítása alacsony termőképességű területek hasznosítására,
- műveletlen gyepterületek vagy felhagyott szántó területek kultúrállapotba hozása extenzív gazdálkodási formákkal vagy tájfenntartó jellegű tevékenységekkel,
- alternatív jövedelemforrások, valamint foglalkoztatási lehetőségek biztosítása,
- a biodiverzitás, érzékeny élőhelyek és különleges, ritka fajok védelme, megőrzése,
- hatékony eszköz biztosítása a NATURA 2000 hálózat végrehajtásához.

Operatív célok:

- gazdálkodók ösztönzése környezetbarát gazdálkodási gyakorlat alkalmazására

Az agrár-környezetgazdálkodási támogatások legalább 5 éves, általában legfeljebb 10 éves (a művelésből való hosszú távú, környezetvédelmi célú területpihentetés esetében 20 éves) periódusra vállalt, szerződéses alapon működő, ösztönző támogatások különböző környezetkímélő módszerek alkalmazásáért.

Az Érzékeny Természeti Területek célprogramjától eltekintve az agrár-környezetvédelmi intézkedések horizontálisan az egész ország területére kiterjednek. A támogatás összetevői: kieső jövedelem és többletköltségek kompenzálása, valamint legfeljebb 20% ösztönző támogatás. Az intézkedés számos, különböző szint vállalásokat feltételező célprogramon keresztül kerül megvalósításra, az alábbi csoportokban:

- szántóföldi agrár-környezetgazdálkodási intézkedések
- gyepgazdálkodási agrár-környezetgazdálkodási intézkedések
- ültetvények agrár-környezetgazdálkodási intézkedések
- vizes élőhelyek agrár-környezetgazdálkodási intézkedések
- állattartási agrár-környezetgazdálkodási intézkedések
- kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási intézkedések

Az egyes programokhoz kapcsolódó vállalások szempontjából a programok az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- a) agrár-környezetgazdálkodási alapprogramok (AKGA) (szántóföldi alapprogram, tanyás gazdálkodás, vadvédelmi célú gazdálkodás, méhlegelő célú növénytermesztés, műveletlen területek ápolása, gyepgazdálkodás, ültetvénykezelési és őshonos haszonállatfajták alapprogramjai) és egyéb élőhely programok (vízes élőhely programok);
- b) integrált növénytermesztési célprogramok (INC) (szántóföldi növények, zöldségtermesztés, ültetvénykultúrák);
- c) ökológiai gazdálkodási célprogramok (ÖGC), (szántóföldi növények, zöldségtermesztés, gyepgazdálkodás, ültetvénykultúrák, állattartás);
- d) Érzékeny Természeti Területek célprogramjai (ÉTT), amelyek a speciális, alacsony ráfordítású, a biodiverzitás megőrzését és javítását elősegítő gazdálkodási módszereket támogatják (elsősorban szántóföldi és gyepgazdálkodási művelési módok), és
- e) kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási intézkedések, amelyek elsősorban az AKG programok, továbbá az INC és ÖGC programok kiegészítésére vehetők igénybe.

A jogosultság feltételei

- IIER-ben regisztrált gazdálkodó,
- a választott AKG célprogram intézkedés alkalmazásának vállalása legalább 5 évre,
- a célprogramba bevont földterület birtoklása vagy bérlete (legalább 5 évig),
- a további jogosultsági feltételeket az egyes célprogramoknál adjuk meg.

Az 1257/1999 EK és a 445/2002 EK Tanácsi rendelet előírja, hogy az agrár-környezetgazdálkodási kötelezettségeket vállaló gazdálkodók az általuk művelt teljes földterületen kötelesek betartani a „Helyes Mezőgazdasági Gyakorlat” előírásait.

Gyepterületen alkalmazható intézkedések

Füves élőhelyek megőrzése extenzív, természetkímélő gazdálkodással

- dombvidéki száraz legelők
- homoki gyepek
- szikes legelők és rétek
- láprétek
- ártéri és dombvidéki üde rétek és legelők
- fás legelők és fáskaszálók

Az intézkedés célja:

- a fajgazdag gyeptársulások megőrzése.

Jogosultsági feltételek

- legkisebb támogatható terület 1 ha,
- egy gyepterület vonatkozásában 10 évente csak egy alkalommal van lehetőség támogatást igényelni cserjeirtásra,

- cserjementesítés esetében az igénylőnek csatolni kell az illetékes természetvédelmi hatóság (nemzeti park igazgatósága) szakvéleményét a gyep állapotáról,
- cserjeirtás esetén a támogatás 10%-ot meghaladó kiterjedésű cserjésedés esetén igényelhető.

Betartandó előírások:

- A természetes úton kialakult, termőhelyre jellemző fajösszetételű és termésű gyepnövénytakarulás állományát (ösgyepet) annak károsítása nélkül kell hasznosítani.
- Termésnövelés elérésére, a gyep termőhelyére jellemző faji összetételét megváltoztató gyeptörés, felülvetés, vegyszeres gyomirtás, műtrágyázás, öntözés nem alkalmazható.
- A legelőn csak a legeltetett állatok szervezetrágyájára alapozott tápanyag-utánpótlás engedélyezett.
- A mechanikai ápoló munkákat – a második növedék legeltetése után a gyomszabályozó kaszálást, a legeltetési idény végén a tisztogató kaszálást, avas fű eltávolítást, tavasszal felfagyás elleni hengerezés, leiszapolás ellen fogasolás – kötelező elvégezni.
- Engedélyezhető munkák:
 - erózió elhárítási munkák: gyep talajszerkezet javító beavatkozások – gyepszellőztetés, gyephasogatás; csak szakvélemény alapján: 5 évente altalajlazítás;
 - fajdiverzitást, gyepfaj összetételt javító beavatkozások, csak szakvélemény alapján végezhető: 7-8 évenként fajdiverzitást helyreállító lazabokrú fűfaj csoport rekonstrukció.
- A csak szakvélemény alapján elvégezhető munkák esetében a beavatkozás előtt írásban meg kell kérni a célprogram ellenőrzését végző szervezet engedélyét, csatolva a szakvélemény másolatát.
- Tiltott munkák:
 - az állatfajra jellemző legeltetési idényen kívüli (pl. téli) legeltetés;
 - bármilyen célú terület felégetés;
 - védett fajok pusztulását okozó beavatkozások végzése
- Legeltethető állatfajok: szarvasmarha, dám, gím, juh, kecske, őshonos sertés, ló, szamár. A legelő terhelését a gyep termésének állattartó-képessége alapján kell meghatározni, ami 0,2-0,6 számasállatot jelenthet hektáronként.
- A gyephasználatot adagoló legeltetéssel kell megoldani. A legeltetési napok számát (1-10 nap) a rendelkezésre álló termés alapján kell meghatározni. Egy terület 10 napnál nagyobb adagban nem legeltethető.
- Az adagoló legeltetéshez a területet táblákra, szakaszokra kell bontani. A szakasz határa lehet karám, folyamatosan áttelepíthető elektromos kerítés („villanypásztor”), vagy az átjárhatóságot lezárni képes természetes képződmény (pl. patak, vízmósás, út, erdő, erdősáv, élő sövény, stb.)
 - az egyes növedékek hasznosítási ideje között biztosítani kell a gyep újrahasznosíthatóságához, a sarjadáshoz szükséges növekedési, pihenési időt,

- terelgető, pásztoroló legeltetésnél is be kell tartani az állattartó-képességre alapozott szakaszok nagyságát, a gyeplégtethetőségi és sarjadási idejét,
- a szakszerűtlen, a sarjadási és legeltetési időt figyelmen kívül hagyó, ún. „szabad legeltetés” degradációt okozó hatása miatt, még hagyományápolás címen sem megengedhető,
- elvégzendő a gyepterülethez tartozó táblaszegélyek, árkok rendezett állapotban tartása. A betelepülő cserjék bokrok elszaporodásának megakadályozása, irtása, a nem természetes eredetű és az urbanizációs eredetű hulladék eltávolítása, lerakásának megakadályozása kötelező,
- a fásszárú növényzet irtását vegetációs időn kívül, október-február közti időszakban kell elvégezni, a növényi maradványok a helyszínen elégethetők, ez azonban nem járhat a gyepterület felégetésével,
- az irtást kézi munkaerővel lehet elvégezni,
- a széna és egyéb növényi maradványok elszállítását a gyepfelszín károsításának mellőzésével kell megvalósítani,
- a rétek illetve a legelők első növedékének kaszálásánál vadriasztó láncot és természetkímélő kaszási módszert kell alkalmazni.

Agronómiai hatások:

- kézimunka szükséglet,
- szállítási költség.

Pénzügyi számítások

Füves élőhelyek (száraz gyepek) újrალétesítése - szántóterületeken történő gyeptelepítés és hasznosítás

Az intézkedés célja:

- szántóföldi művelésre korlátozottan alkalmas (lejtőviszonyok, fizikai talajféleség) szántó művelési ágban lévő területek művelési ág váltása, valamint felhagyott szőlő és gyümölcs területek gyepesítése,
- erózióvédelem,
- a zöldfolyosó rendszer elemeinek megteremtése,
- vegyszerterhelés, vegszersodródás csökkentése.

Jogosultsági feltételek:

- legkisebb támogatható terület 1 ha,
- 17 AK érték alatti szántó, és/vagy
- a 10% vagy azt meghaladó lejtő dőlésszögű szántó művelési ágú területek esetében igényelhető támogatás.

Betartandó előírások:

- a telepítéshez szükséges tápanyag kijuttatását kivéve, a telepített gyepléptényezése, vegyszeres növényvédelme nem lehetséges,

- a telepítést őshonos, szárazságtűrő fajokkal/fajtákkal kell végezni, legalább 6 faj alkalmazásával,
- egyetlen faj/fajta aránya sem haladhatja meg a 30%-ot,
- a telepítés vetőmagnormája a helyi talaj és klimatikus viszonyokhoz igazodóan 60-100 kg/ha körül kell hogy legyen,
- a gyep megőrzéséhez a későbbiekben korlátozott mértékű szerves trágya kijuttatható,
- gyomok és betelepülő cserje és fafajok irtása mechanikai úton végezhető,
- első évben 2-3-szori kaszálás engedélyezett, a sarjút haladéktalanul el kell távolítani,
- a 2. évtől a beállt gyepet legeltetéssel vagy kaszálással lehet hasznosítani, a termőhelyi adottságok/gyeptípus figyelembevételével,
- a gyepet 10 éven keresztül fenn kell tartani, feltörése tilos.

Agronómiai hatások:

- Szántóföldi hasznosításból származó bevétel nincs.

Tartósan vízállásos gyepterületek, zombékosok

Az intézkedés célja:

- a vízi életközösségek fennmaradásának biztosítása,
- táplálkozó- és költőterületek biztosítása a rovar-, kétlábú és madárfajok számára,
- a környezetterhelés csökkentése.

Jogosultsági feltételek:

- legkisebb támogatható terület 0,5 ha,
- gyep vagy mocsár művelési ágú terület esetén folyósítható a támogatás,
- az igénylőnek csatolni kell az illetékes természetvédelmi hatóság (nemzeti park igazgatósága) szakvéleményét a gyep állapotáról.

Betartandó előírások:

- a természetes úton kialakult, termőhelyre jellemző fajösszetételű és termésű gyepnövénytakarulás állományát annak károsítása nélkül kell hasznosítani,
- tilos ezen területek bármilyen vízelvezetése, vízrendezése,
- tápanyagutánpótlás nem engedélyezett,
- növényvédőszer és műtrágya használata tilos,
- talajszerkezetet és fajdiverzitást, gyepfaj összetételt módosító beavatkozások csak szakvélemény alapján végezhetők: gyepszellőztetés, gyephasogatás, legfeljebb 5 évente altalajlazítás, avas fű eltávolítás, tavasszal felfagyás elleni hengerezés, leiszapolás ellen fogasolás, 7-8 évenként fajdiverzitást helyreállító lazabokrú fűfaj csoport rekonstrukció,
- a csak szakvélemény alapján elvégezhető munkák esetében a beavatkozás előtt írásban meg kell kérni a célprogram ellenőrzését végző szervezet és az illetékes természetvédelmi hatóság engedélyét, csatolva a szakvélemény másolatát,

- tiltott munkák:
 - bármilyen célú terület felégetés;
 - védett fajok pusztulását okozó beavatkozások végzése
- kaszálást csak a víz elvonulását követően, kellő száraz talajviszonyok mellett lehet végezni, legkorábbi időpontja július 15,
- az esetleges kaszálást, szárazúzást minél magasabb tarlóval (legalább 15 cm) kell végezni, a kaszálásnál, szárazúzásnál vadriasztó láncot és természetkímélő kaszálási módszert kell alkalmazni.

Agronómiai hatások:

- csak évi egyszeri szénanyerés,
- nehezített talajviszonyok.

Hagyományos mezőgazdasági módszerek és táj megőrzése

Tanyás gazdálkodás

Az intézkedés célja:

- a kultúrtörténeti, tájképi és természetvédelmi szempontból is kiemelkedő jelentőségű élőhelyek megőrzése,
- alternatív jövedelemszerzési lehetőség biztosítása a vidéki lakosság számára.

Jogosultsági feltételek:

- lakás és gazdálkodást szolgáló tanya (épület) körül elhelyezkedő szántó, gyep, szőlő, gyümölcsös, művelési ágú területeken külterjes, vegyes gazdálkodás folytatása,
- támogatható terület 0,3-10,0 ha,
- a gazdálkodó az év túlnyomó részét (vegetációs időszak) töltsse a tanyán, (bejelentett tartózkodási hely).

Betartandó előírások:

- gyepgazdálkodás esetén külterjes, szabad tartásos állattartás folytatása 0,2-0,6 szá/ha közötti állatsűrűséggel, pányvázás lehetséges, libatartás nem engedélyezett,
- a gyep égetése, műtrágyázása tilos,
- mozaikos, sokszínű, a termőhely adottságaihoz igazodó kisparcellás művelést kell folytatnia a gazdálkodónak, szántó esetén egy parcella (egyféle haszonnövénnyel bevetett terület) nem lehet nagyobb, mint 0,8 ha, szőlő és gyümölcsös esetén az egybefüggő ültetvény területe nem lehet nagyobb 0,5 ha-nál,
- szerves trágyára, zöldtrágyára és ásványi trágyákra alapozott tápanyag-gazdálkodást kell megvalósítani,
- az évente kijuttatható N-hatóanyag mennyisége nem haladhatja meg 170 kg/ha értéket.

- a termőhely megváltoztatása nem engedélyezett (drénezés, melioratív meszezés, belvízrendezés, digózás, stb.),
 - a tanya jellegzetes arculatának, megjelenésének (termelési helyszín) a tájat meghatározó, jellegzetes helyi struktúrák, tájelemek megőrzése, ápolása kötelező.
-

Szerző: Dr. Szűcs István egyetemi docens
Károly Róbert Főiskola, 3200 Gyöngyös, Mátrai út 36.